

УДК 371.8:371.124

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ
СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО
ВЗАЄМОДІЇ ЗІ ШКОЛЯРАМИ У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ**

Яцула Т. В.

У статті розкрито концептуальні підходи до оновлення змісту підготовки майбутніх учителів в аспекті їх взаємодії зі школярами у сфері дозвілля.

Ключові слова: поліпарадигмальність у конструюванні, майбутні вчителі, сфера дозвілля школярів.

В статье раскрыты концептуальные основы обновления содержания подготовки будущих учителей к взаимодействию со школьниками в сфере досуга.

Ключевые слова: полипарадигмальность в конструировании, будущие учителя, сфера досуга школьников.

The article reveals conceptual approaches to the renewal of the content of prospective teachers' preparation in terms of interaction with schoolchildren in leisure-time activities.

Key words: poly-paradigmality in planning, future teachers, schoolchildren's leisure-time activities.

Постановка проблеми. Осмислення проблеми вдосконалення змісту освіти майбутніх учителів знаходиться в центрі уваги науковців (В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, Є. В. Бондаревська, М. М. Боритко, Н. В. Гузій, І. Д. Демакова, О. А. Дубаселюк, І. А. Зязюн, І. А. Колесникова, В. Г. Кремень, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, В. О. Сластьонін та ін.). Особливе значення звертається на особистісний розвиток учителя, здатного через взаємодію зі школярами суттєво впливати на їх ціннісні орієнтири. На жаль, сфера дозвілля школярів, яка в більшості випадків є сферою їх стихійної соціалізації, залишається поза межами педагогічної корекції. Вирішення цієї проблеми пов'язане зі змінами в змісті підготовки майбутніх учителів.

Метою статті є визначення концептуальних підходів, що стали основою конструювання змісту підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти до організації дозвілля школярів.

Розгляд концептуальних підходів до визначення й конструювання змісту підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до організації дозвілля школярів показує, що він пов'язаний зі змінами, які відбуваються в освітній галузі завдяки осмисленню нових парадигм освіти.

Як зазначає І. А. Зязюн, "без зміни змісту педагогічної освіти й способів її структурування намагання вибудувати особистісно орієнтовану освітню систему не призведе до значущих результатів" [3, с. 487].

За основу для аналізу нами виділено такі аспекти: певне бачення місця вчителя у взаємодії зі школярами у сфері дозвілля, сутність змісту відповідної професійно-педагогічної освіти, визнання необхідності сформованості певних якостей особистості студентів вищих педагогічних навчальних закладів, визначення умов щодо реалізації зазначеної вище підготовки.

На підставі цього ми виокремили розгляд знанневої, культурологічної, особистісно орієнтованої, компетентнісної парадигм освіти та відповідних підходів, що в умовах глобалізації, як зазначають учені (М. В. Богуславський, Є. М. Шиянов, Н. Б. Ромаєва, Є. О. Ямбург), мають тенденцію до поліпарадигмальності. Методологічний принцип поліпарадигмальності дозволив нам визначити провідні підходи до конструювання змісту підготовки майбутніх учителів до взаємодії зі школярами у сфері дозвілля.

При цьому ми спиралися на такі його положення:

– допустимість співіснування кількох методологічних систем, у межах яких побудовані цілісні, закінчені моделі освітніх програм, виражені у формі педагогічних теорій, технологій, систем навчання і виховання;

- орієнтація процесів соціалізації й індивідуалізації особистості на різні парадигмальні настанови;
- використання різних парадигм на стратегічному й оперативному рівнях;
- залежність вибору вчителем парадигми від рівня сформованості й мотивації навчання (виховання) школярів (пасивної й активної настанови на власний інтелектуальний розвиток);
- поєднання елементів різних парадигм у межах конкретної теорії технології освіти;
- існування всередині кожної парадигми окремих парадигм, кожній із яких властивий свій специфічний вибір цілей, змісту і процесу виховання [7, с. 24].

М. В. Богуславський виділяє чотири основні підходи до розробки теорії змісту освіти: знаннєвий, діяльнісний, культурологічний і компетентнісний [1].

За знаннєвого підходу основна увага надається відбору наочного матеріалу, що дає можливість учням оволодіти відповідними знаннями, а також уміннями й навичками. Діяльнісний підхід ставить акцент на тому змісті освіти, що дає можливість ознайомитися з професійною діяльністю й оволодіти способами самостійного отримання цих знань і їх застосування поза навчальним процесом. За культурологічного підходу пріоритетним є конструювання змісту освіти на основі соціального досвіду, який повинен вступати в резонанс з особистим емоційно-культурним досвідом учня (студента). Компетентнісний підхід припускає як критерій відбору змісту ті знання, оволодіння якими дає можливість учням (у нашому дослідженні – студентам) безпосередньо в процесі навчання вирішувати актуальні для них соціальні й життєві проблеми, опанувати соціалізуючими практиками [1].

У концепції культурологічного підходу в освіті центром є людина, яка здатна до особистісної самодетермінації в культурі. Культурологічний характер освіти ґрунтується на унікальності кожного учасника педагогічного процесу, на забезпеченні умов для їх подальшого розвитку як суб'єктів [4, с. 71]. За такого підходу цілі освіти знаходять віддзеркалення у відборі її змісту, джерелом якого є соціальний досвід, що акумулюється в культурі і включає такі компоненти: знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності й досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Оскільки дозвілля школярів є соціокультурним феноменом здобуття школярами соціального досвіду, зміст підготовки майбутніх учителів до взаємодії зі школярами у сфері дозвілля має включати такі аспекти: дозвілля школярів як середовище їхньої соціалізації; фактори впливу на ціннісні орієнтації школярів у змісті їхньої дозвілєвої діяльності; умови корекційної роботи вчителя зі школярами у сфері дозвілля та ін.

Розвиток особистості майбутнього вчителя, його готовність до особистісної взаємодії зі школярами у сфері їх дозвілля будуть більш ефективними, якщо в зміст освіти включити питання смисложиттєвого самовизначення, ставлення до виховної взаємодії зі школярами як ціннісного й особистісно значущого для його суб'єктів (вчителя й учнів), цілепокладання з позиції суб'єктної значущості для особистісного розвитку як школяра, так і вчителя тощо.

Компетентнісний підхід до визначення змісту підготовки майбутнього вчителя до взаємодії зі школярами у сфері дозвілля надає змогу конкретизувати мету, завдання, головні його компоненти та методичні особливості впровадження.

До основних груп компетенцій, за А. В. Хуторським, відносяться такі: ціннісно-сміслові, загальнокультурні, навчально-пізнавальні, інформаційні, комунікативні, соціально-трудова та компетенції особистісного самовдосконалення [6, с. 58–64].

Ціннісно-сміслові компетенції пов'язані з ціннісними орієнтирами майбутніх учителів, їх здатністю бачити й розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, уміти вибирати цільові настанови для своїх дій і вчинків, ухвалювати рішення. Ці компетенції забезпечують механізм самовизначення майбутнього вчителя-вихователя в ситуації взаємодії зі школярами у сфері дозвілля. Нами запропоновано уведення в зміст дисциплін психолого-педагогічного циклу таких тем: "Зміст, структура, форми, методи, особливості дозвілєвого часу школярів", "Особливості проведення дозвілєвого часу в різні вікові періоди", "Місце і значення вчителя у взаємодії зі школярами під час дозвілля", "Умови, що забезпечують ефективність взаємодії вчителя зі школярами у сфері дозвілля". Саме засвоєння студентами вищих педагогічних навчальних закладів цієї підсистеми знань і

відповідних умінь у поєднанні з ціннісно-смысловим самовизначенням у педагогічній діяльності надає їм спрямування до саморозвитку, самореалізації у виховній роботі зі школярами

Загальнокультурні компетенції представляють пізнання й досвід діяльності в галузі культури, духовно-етичні основи життя майбутнього вчителя.

До навчально-пізнавальних компетенцій належать способи організації цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки. Студенти при цьому опановують креативні навички (здобування знань безпосередньо з навколишньої дійсності, використання прийомів вирішення навчально-пізнавальних проблем, уміння діяти в нестандартних ситуаціях). Ця частина оновленого змісту підготовки містить: сутність технологій виховання, власну аргументацію цілей та завдань особистісної взаємодії зі школярами у сфері дозвілля; моделювання як конструкцію змісту, форм, методів організації дозвілля школярів, яка відображає певний засіб взаємодії зі школярами у зазначеній вище сфері. Це дозволяє студенту актуалізувати власне ставлення до дозвілля школярів, визначати шляхи психолого-педагогічного супроводу та педагогічної підтримки їх (школярів) у напрямі особистісного розвитку.

Інформаційні компетенції – навички діяльності щодо інформації з навчальних предметів і в цілому освітніх галузей; уміння користуватися сучасними засобами інформації, пошук, аналіз і відбір необхідної інформації, її перетворення, збереження і передача.

Комунікативні компетенції базуються на таких компонентах: знання мов, способів взаємодії з навколишніми; навички роботи в групі, колективі; володіння різними соціальними ролями тощо. У цьому напрямі в змісті розглядається спілкування як феномен людського буття, комунікативні якості вчителя та їх роль в особистісному становленні школяра, спілкування як провідна діяльність школярів під час дозвілля, техніки взаємодії, взаєморозуміння та взаємовпливу вчителя і школярів у просторі дозвілля школярів.

Соціально-трудова компетенція – виконання ролі громадянина, представника, споживача тощо.

Компетенції особистісного самовдосконалення. Майбутні вчителі опановують способи діяльності на основі перспектив свого особистісного розвитку та з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних можливостей, що знаходять віддзеркалення в безперервному самопізнанні, розвитку необхідних сучасній людині особистісних якостей.

Інший підхід до формування компетентності як базової спрямованості змісту освіти, визнаний нами як провідний, пов'язаний з роботою О. Є. Лебедєва [5, с. 6]. Принципово важливим для нашого дослідження є визначення компетентності як здатності діяти в ситуації невизначеності. Для вчителя, який взаємодіє зі школярами у сфері дозвілля, таке визначення спонукає до творчого саморозвитку, мобільності у прийнятті педагогічно доцільних рішень. Із зазначеної позиції постають такі цілі підготовки майбутніх учителів до організації дозвілля школярів:

- навчити вирішувати проблеми особистісного розвитку школярів; знаходити оптимальні способи досягнення поставленої мети; оцінювати отримані результати; організовувати свою пізнавальну діяльність; співпрацювати з однокурсниками, обмінюючись при цьому поглядами на зміст і технологічні елементи особистісної взаємодії зі школярами у сфері дозвілля;

- навчити пояснювати явища, що відбуваються в соціокультурному середовищі дозвілля школярів, їх сутність, причини, взаємозв'язки;

- навчити орієнтуватися в ключових проблемах розвитку особистості школяра різного вікового періоду;

- навчити орієнтуватися у світі цінностей, вирішувати аксіологічні проблеми;

- навчити вирішувати проблеми особистісної взаємодії зі школярами (комунікативні, особистісно-розвивальні, проблеми співробітництва тощо).

Ми вважаємо, що здатність вирішувати проблеми, пов'язані з дозвіллям школярів, має такі складові: орієнтація на ціннісно-смыслову сприйняття особистісної взаємодії зі школярами у сфері дозвілля; теоретичні та прикладні знання, необхідні для розуміння сутності проблем дозвілля школярів і вибору шляхів їх вирішення; уміння, необхідні для визначення найбільш ефективних форм і методів взаємодії зі школярами в досліджуваній нами сфері їх життєдіяльності.

Зазначимо, що спираючись на компетентнісний підхід означає вихід за коло навчальних предметів із психолого-педагогічних дисциплін під час підготовки майбутніх учителів до організації дозвілля школярів, оскільки мета (розвиток здібностей вирішувати проблеми дозвілля) досягається і через організацію позааудиторної діяльності, яка надає змогу аналізувати, пропонувати, обговорювати зазначені вище проблеми і здійснювати творчо-розвивальну діяльність.

Компетентнісний підхід передбачає зміни в предметних програмах [5, с. 11], пов'язаних із розвитком пізнавальної самостійності майбутніх учителів, їх становленням як компетентної особистості під час особистісної взаємодії зі школярами у сфері дозвілля. У результаті формується ключова компетентність, яка виявляється "як особистісно усвідомлювана, що увійшла в суб'єктивний досвід і має особистісний зміст системи знань, умінь, навичок" [2, с. 30].

Розгляд концептуальних підходів до визначення змісту підготовки майбутніх учителів до організації дозвілля школярів показує, що він має бути пов'язаний із різними аспектами розглянутих вище концепцій, тобто характеризуватися поліпарадигмальністю. На цю характерну особливість конструювання змісту освіти звертає увагу М. В. Богуславський, який стверджує, що в сучасних умовах складається багатовимірний модель теоретичних основ змісту освіти, де традиційні складники – матеріальна (змістова) та формальна (діяльнісна, розвивальна) – доповнюється ще двома параметрами – зовнішнім змістом і внутрішніми новоутвореннями, які відбуваються в особистості в процесі освіти [1].

Активність особистісної взаємодії у сфері дозвілля школярів передбачає сформованість певних умінь і навичок, що складає необхідний досвід педагогічної діяльності та забезпечує здатність до рефлексії та саморозвиток. Включення в зміст підготовки досвіду творчої діяльності та розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя, ми вважаємо, є особливо важливою складовою визначеного нами новоутворення – культури особистісної взаємодії. Компонент емоційно-ціннісних відношень, на жаль, не є достатньо розробленим у теорії і практиці підготовки майбутніх учителів до виховної діяльності. Ми вважаємо, що визначення майбутнього вчителя в сенсі свого життя і професійно-педагогічної діяльності надає змогу наповнювати педагогічну діяльність альтруїстичними ідеями життєвих цінностей: людина, якій я в змозі допомогти у самовизначенні; взаємини зі школярами як взаєморозвивальні; час дозвілля і час праці як цінність саморозвитку тощо.

Висновок. Розглянуті положення інтегровані в змісті освіти вищих педагогічних навчальних закладах, що визначається як ієрархія понять навчального матеріалу за дидактичною значущістю: загальнонаукові, загальнопедагогічні, професійні. При цьому професійні поняття, що мають внутрішньо-структурну ієрархію, становлять основу змісту навчального матеріалу, яка координує зміст лекційних, семінарських і практичних занять, а також інших видів і форм організації навчання.

Література

1. Богуславский М. В. Типология подходов к развитию теории содержания общего среднего образования в отечественной педагогике XX века [Электронный ресурс] / М. В. Богуславский // Классическая дидактика и современное образование. – Режим доступа: <http://lerner.edu3000.ru/feed/book.htm>. – Назва з екрана.
2. Бондаревская Е. В. Парадигмальный подход к разработке содержания ключевых педагогических компетенций / Е. В. Бондаревская, С. В. Кульневич // Педагогика. – 2004. – № 10. – С. 23–31.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії / І. А. Зязюн. – К. ; Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 605 с.
4. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя : монография / Т. В. Иванова. – К. : ЦВП, 282 с.
5. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании / О. Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 3–13.
6. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированного образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
7. Шиянов Е. Н. Полипарадигмальность как методологический принцип современной педагогики / Е. Н. Шиянов, Н. Б. Ромаева // Педагогика. – 2005. – № 9. – С. 17–25.